

з кількісними характеристиками), функціональний аналіз (замість причинно-наслідкового), суб'єктивно-ідеалістичний напрям (замість об'єктивного в поєднанні з суб'єктивними оцінками), цивілізаційний (замість формаційного, у т.ч. класового в поєднанні із цивілізаційним).

Отже, узагальнюючи зазначимо, що викладання економічної теорії у формі економікс вигідне передусім правлячій еліті (в Україні — кланово-номенклатурній еліті), а без наукової політекономії (позбавленої догм радянського періоду) неможлива сучасна економічна теорія. Політекономія є ядром такої теорії.

*Буян І.В.,
д-р екон. наук, професор (ТАНГ)*

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОРМАТИВНОЇ ПРОГРАМИ З ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

5—7 квітня 1999 р. між учасниками науково-методичної комісії з економічної освіти відбулася гостра дискусія з питань набору тем нормативної програми загальної економічної теорії (політичної економії).

Складність цієї проблеми спричинена багатьма передумовами.

Всі ми, у минулому викладачі кафедр політичної економії, перебуваємо в стані пошуку свого предмета в умовах нової соціально-економічної системи. І практично рухаємося (хто в більшій, хто в меншій мірі, хто швидше, хто повільніше) від марксистсько-ленінської політичної економії до предмета, який відображав би світові здобутки загальної економічної теорії.

Існують різні, часом протилежні, підходи до питань змісту курсу. Здається нині вже не виникають пропозиції читати марксистсько-ленінську політичну економію. Але існує дві основні течії: одні кафедри практично застосовують програми, які є «сумішшю» понять і категорій з марксистсько-ленінської політекономії та з підручників П. Самуельсона, Р. Барра, К. Р. Макконнелла і С. Л. Брю, С. Фішера, Р. Дорнбуда і Р. Шмалензі, М. Бурда і Ч. Виплоша, Пол. Хейнса. Інші кафедри розробили і застосовують програми, в яких намагаються розмістити теми за логікою ринкової системи. Водночас не забуваючи і важливі марксистські положення, нашу минулу і сьогоденну економічну дійсність.

Так, при з'ясуванні категорій корисності, вартості грошей, доходів і їх джерел, витрат виробництва, пропорційності та ін. досить ефективним є метод зіставлення поглядів представників різних економічних течій. Наприклад, один результат сприйняття студентом

буде коли ми назвемо капітал, землю, працю і підприємництво як джерела доходу. Інший — якщо ми цей підхід порівняємо з марксистським, де джерелом доходу вважається лише жива праця найманого робітника і тільки у сфері матеріального виробництва.

Дуже важливо також з'ясувати відмінності в поняттях. Наприклад існують такі поняття, як продуктивні сили, фактори виробництва, економічні ресурси та економічний вибір; поняття вартості, цінності і ціни; споживчої вартості і корисності; доданої і заново створеної вартості; чистого доходу і додаткової вартості; альтернативних витрат, зовнішніх і внутрішніх витрат виробництва та собівартості і т.п. Звичайно від того, які з цих понять, категорій ми використовуємо, як ми їх розмістимо залежить і те, яку саме економічну теорію ми будемо викладати студентам.

Виробництво та його фактори навряд чи варто розглядати як окрему, самостійну тему. Тема «Виробництво» необхідна тоді, коли ми стоїмо на позиціях трудової теорії вартості і марксистської теорії додаткової вартості. Якщо ж ми від цього підходу відмовляємось, то відпадає необхідність і в окремій темі «Виробництво». Для ринкової системи проблеми виробництва — це не що інше, як проблеми позиції та витрат ресурсів.

Складність нашого становища в цьому плані також у тому, що в Україні ще не створено ринкову систему. Відповідно теоретичні питання економічної теорії ринкової системи відображають не вітчизняну, а зарубіжну економічну дійсність. Вчені-економісти України не мають можливості викладати сучасну економічну теорію, створену на основі власних досліджень реально існуючої економіки України. Це можна було б використати лише для того, щоб доводити якою не повинна бути економічна система, навіть у перехідний період.

Важливою невирішеною проблемою є співвідношення фундаментальної економічної теорії, з одного боку, та макро- і мікроекономіки, з іншого.

Одні вчені-економісти включають політекономію, макроекономіку і мікроекономіку до засад економічної теорії. Але ж макро- і мікроекономіка — це окремі, самостійні дисципліни. Це різновиди конкретної економіки. І представникам фундаментальної економічної теорії, замість того, щоб включати до своїх програм макроекономіку і мікроекономіку як складові, слід відшукати чисто теоретичні аспекти цих предметів і саме ними доповнити свої програми.

У деяких економічних вузах на кафедрах основ економічної теорії виокремили політекономію, макроекономіку і мікроекономіку. Видається, що це не краща організаційна форма їх розміщення. В економічних вузах кафедри макроекономіки та мікроекономіки мають бути самостійними.

У програмах багатьох вузів, у тому числі і в переліку тем, затверджених Науково-методичною комісією з економічних дисциплін 5—7 квітня 1999 р. окремо виділяються теми адміністративно-командної системи, перехідного періоду. Мабуть доцільніше ці проблеми розмістити у відповідних темах всього курсу з економічної теорії.

Важливо також включити до програми такі теми і таким чином їх розташувати, щоб виключити можливість повторень, забезпечити логічну послідовність курсу. Особливу увагу слід приділити питанням розміщення таких тем, як товарне виробництво, ринкова система, типи ринкових структур, ринкові механізми, ринки праці, капіталу, природних ресурсів.

Непростий шлях досягнення досконалості програми з економічної теорії. Але за наявності на кафедрах, конференціях демократичних засад, толерантності, доброзичливості, уважного ставлення до слухних пропозицій, від кого вони не були б, ми здатні створити програму, яка б відповідала вимогам часу.

*Бажал Ю. М.,
д-р екон. наук, професор (КМА)*

ВРАХУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В БАЗОВИХ ПРОГРАМАХ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

В Україні вельми актуальною проблемою залишається викладання фундаментальної економічної теорії як практичного інструмента реальної ефективної економічної політики. За нашими спостереженнями, не тільки пересічні люди, а й багато викладачів вищих навчальних закладів впевнені, що економічна теорія — це одне, а реальне життя — це інше. Часто відносно існуючих курсів можна почути вислови на кшталт — «Матеріал цікавий, але в нас всі ці моделі не діють», чи — «Це все нам не підходить» і таке інше.

Фундаментальні курси здебільшого сприймаються як навчальна інтелектуальна гра викладачів і студентів, а не напружений пошук відповідей теорії на практичні виклики часу. У такому контексті, дійсно, не так вже й важливо, яка буде структура курсів з погляду певних теорій, відстань між якими може перевищувати сторіччя, і на перший план виходять методичні питання щодо окреслення певного набору категорій і понять, а не питання про їх системну взаємопов'язаність та вплив на конкретну політику. Абстрактно-фрагментарний ракурс бачення проблематики, що розглядається, дає змогу максимально використовувати найрізноманітніші розробки різних часів, включаючи політекономію капіталізму та соціалізму